

Baski na eni, med Uralci in Indoevropejci na drugi, sem mnenja, da bo v bližnji prihodnosti marsikak predindoevropski ostanek dobil drugačno etiketo. Naj tu omenim eno tozadevnih etimologij:

Lat. *lepus*, *-oris* »zajec« je bilo spoznano za predindoevropsko in združeno v enotno skupino s sicil. (tož.) *léporin* in masiliot. *lebēris*, nato pa še z lat. *laurex* »kunec« idr. (gl. Walde-Hofmann, LEW.³ I 775 in 786). Toda pomen in glasovna oblika vajenega jezikoslovca takoj spominjata na nasl. ural. skupino: mdž. *nyúl* »zajec«, lap. *njoammel*, mordv. *numolo*, zirj. *ńimal*, jur. *nääBa* itd. (pri Collinderju, Fenno-Ugric Voc. 43); praoblika je **ńoma* in **ńomala* in zadnje gre prav lahko k alar. **d/labar-*.

Kljub vsem tem kritičnim pripombam pa ostane neizpodbitno dejstvo, da ima Oštir velikanske zasluge za razvoj raziskav na področju predindoevr. stare Evrope. Célo vrsto etimologij so mu priznali; in njegovo teorijo o alarodijski skupini v bistvu danes priznajo kot pravilno taki mojstri kot Hubschmid. Še več priznanja pa zasluži Oštir zaradi neštevilnih pobud na predindoevropskem področju: te so pogosto več vredne kot rezultati sami.

O Oštirju kot človeku je bilo dovolj lepega napisanega že ob drugih priložnostih. Naj zato tu podčrtam predvsem Oštirjev pogum, da se je lotil tako orjaškega področja jezikoslovnega udejstvovanja, in vztrajnost, da je svoji teoriji ostal zvest kljub hudim nasprotovanjem. Posebno pa je nam mlajšim vseč Oštirjev neposredni način približevanja ljudem, brez okolišenja, kot ga je človek vajen pri drugih, tkim. finih ljudeh. Vedno je stal na strani pravice in resnice, vedno je bil pripravljen vsem mlajšim jezikoslovcem pomagati z nasvetom, če pa je kritiziral, ni tega delal nikdar z zlim namenom, ampak je njegova kritika bila vedno koristna za tistega, ki ga je bil voljan poslušati. V imenu vseh mlajših jezikoslovcev ljubljanske univerze mu tu za vse, kar nam je dobrega storil in kar nam pomeni, izrekam iskreno zahvalo.

Anton Bajec

SAZU v Ljubljani

IZ MOJE SLOVARSKÉ DELAVNICE

Doslej je bilo o Slovarju slovenskega knjižnega jezika že marsikaj napisanega, precej pohvalnega v zunanjih ocenah, ki širši javnosti niso znane, domače pa so rajši govorile o pomanjkljivostih. Prav gotovo so redki, ki imajo vpogled v slovarsko delo nasploh, posebej pa še v naše. Zato, menim, ne more škodovati, če ga pokažem vsaj v enem odseku, kjer sem sam najbolj prizadet. Gre namreč za osnovno redakcijo predlogov. Izgovoril sem si jo zaradi tega, ker sem se z njo ukvarjal že v zadnjem snopiču Besedotvorja. Seveda je treba poudariti, da mora biti predlog v kratkem geselskem članku obdelan popolnoma drugače kakor pa v razpravi.

Predlogi se ne uporabljajo sami zase, torej nimajo samostojnega pomena, zato jih ne štejemo med pomenske besede, kakršne so npr. samostalnik, pridevnik, glagol, marveč jih uvrščamo med tako imenovane slovniške besede. Nekateri imajo sicer določene pomisleke, češ predlog *za* ima pomen zadnje strani, *na* osnovni pomen površine in podobno. To je sicer res, vendar velja samo za prvotni krajevni pomen, sicer pa so šli predlogi v nadaljnjem daleč preko tega, tako da osnovnega pomena pogosto ni več mogoče razbrati in pomenski prehod razložiti.

Za redakcijo slovniških besed je slovarju potreben poseben obrazec, in tega je treba vnaprej izdelati. V prvi knjigi našega slovarja sicer najdemo dva predloga, to sta *čez* in *do*, vendar sta premalo razčlenjena, da bi ju mogli uporabiti za dokončni obrazec. Gotovo je namreč, da mora slovar podati popoln spektrum vseh pomenov in pomenskih odtenkov, vendar pa je nujno, da pri tem ostane v okviru določenega posploševanja. To se pravi, da bi bilo samo kopičenje predložnih zvez s samostalnikom odveč, saj bi z njim bolj pojasnjevali samostalnik kakor pa predlog. To bi samo večalo nepreglednost, ne bi pa prispevalo k razčlenitvi pomenov.

Za slovarnika so predlogi potemtakem besede posebnega značaja, zato je pri njih nujen poudarek na slovniški rabi, v tem primeru na vezavi s skloni. Leksikograf je torej dolžan podati poglobljeno analizo predlogov z njihovo funkcijo in nadrobno (a ne zdrobtinjeno!) opredelitvijo pomenov, vse to ob izčrpnih prepričljivih zgledih.

Nekateri leksikografi trdijo, da predlog ne more imeti prenesenega pomena, da je torej v bistvu isto, če pravim *bežati iz gozda* ali pa *bežati iz življenja*. Za predlog sam to gotovo velja, ne pa za njegovo vezavo s samostalniki, saj bi se brez upoštevanja le-te pomenska razvejitev nedopustno poenostavila. Podobno lahko rečemo tudi za vprašanje, ali predlog sam more grešiti proti normi, ali je pri zvezi *zboleti na jetiki* norma kršena s predlogom *na*. Prav gotovo pa je kršena s predložno zvezo.

Pred redakcijo posameznega gesla so potrebna številna pripravljalna dela. Najprej je nujno določiti in opredeliti osnovni krajevni pomen, za njim pa vse druge, upoštevajoč notranjo sorodnost, to je najbližji pomenski prehod, hkrati pa tudi pogostnost rabe. To ogrodje se da dokaj zanesljivo zgraditi v slovarjih našega ali obširnejšega tipa. V prvi vrsti pridejo seveda v poštev slovanski, saj je znano, da je v romanskih in germanskih jezikih predlog ubiral svoja, od slovanskih dokaj različna pota. Za primer navajam nemščino: našemu predlogu *za* ustreza tam kopica drugih, npr. *za oblaki* — hinter den Wolken; *stori to zame* — tue das für mich; *za deset metrov daljši* — um zehn Meter länger; *bolan za jetiko* — krank an Schwindsucht; za primer — zum Beispiel; *za pet let* — nach fünf Jahren, in še drugi. Vendar to našega slovanskega delavca ne odvezuje dolžnosti, da se ne bi razgledal po vodilnih germanskih in romanskih slovarjih.

Tudi v slovanskih slovarjih naletimo na marsikatero rabo, ki je slovenščina ne pozna ali ne pozna več. Na drugi strani pa imamo spet mi marsikaj, česar tam zaman iščemo. Tu nam priskoči na pomoč naša kartoteka, ki je zaradi popolne ekscerpcije zlasti s predložnim gradivom zelo bogata. Pri predlogu *za* imamo

okoli 800 listkov. Te listke sem razporedil po zgoraj omenjenem ogrodju pomenov, dosti jih je, ki sodijo k prehodnim pomenom, nekaj pa jih prinaša kaj čisto novega.

V katerem zaporedju naj stoje posamezni pomeni? Praksa vseh slovarjev je, da začenjajo z osnovnim krajevnim, če je le še razmeroma pogosten. Na drugo mesto postavljajo Rusi časovne odnose, čeprav so po mojem mnenju od osnovnega včasih dosti dlje kakor nekateri modalni ali objektivni.

Po tem, kar sem uvodoma povedal, se lahko lotimo praktičnega poskusa redakcije predloga za, ki je pomensko zelo bogat in zato tudi nadvse poučen.

*

za predl., z roditelnikom, tožilnikom in orodnikom, v zvezi z enklitično obliko osebnega zaimka za (a) zase, zanjo 1. za izražanje a) s tožilnikom *predmeta*, v katerega ozadje ali drugo, zadnjo stran je dejanje usmerjeno: skriti se za grm; sestiti za mizo; sonce zaide za oblake; zatakiniti nož za pas; vreči za plot; ekspr. fant, jeziki za zobe *molči, ne ugovarjaj!* b) z orodnikom *položaja zadaj ali na drugi, zadnji strani predmeta*: zarja žari za gorami; za hrbtom nosi kamen; dežele za morjem; izginiti za ovinkom; sedeti za pečjo; popraskati se za ušesom; kočja za vasjo; steza za vodo; nahrbtnike so odložili za cesto za *krajem vzdolž ceste // zasledovanja v prostoru*: steči za avtom; zaostajati za drugimi; iti za glasom; s prstom kazati za kom; za menoj, junaki! ni sledu za njim; biti beguncu za petami; iti za pogrebom; zakleniti vrata za seboj; pren. on je prvi za županom // *zaporedja v prostoru*: grič se vrsti za gričem; sklad za skladom se vzpenja v nebo // *prikritega ozadja*; za njegovim cinizmom se skriva neznost; kdo tiči za to intrigo? // *opore, varstva*: imeti za seboj večino; vsi odborniki stoje za županom 2. s tožilnikom za izražanje smeri, končne postaje *popotovanja*: potni list za Ameriko; avtobus za Maribor; na katerem tiru stoji vlak za Zagreb? 3. s tožilnikom za izražanje predmeta, za katerega

kdo prime ali drži: prijeti za kljuko; privezati za kol; povleči za lase; zgrabiti za orožje; stresti za ramo; pocukati za rokav; peljati za roko; ekspr. prijete koga za besedo *zahtevati, da obljubo izpolni*; pren. voditi koga za nos *varati ga (z obljubami, s pretvezami)*; pog. ne prime za nobeno delo *noče delati* 4. s tožilnikom, pri vezanju nekaterih glagolov za *izražanje predmeta, na katerega je usmerjeno dejanje* prositi za milost; glasovati za predlog; zavzeti se za stvar; vprašati za svet; za šolo se ne meni; tu ne gre za denar; vsi smo zanj; prizadevanje, vnema, zanimanje za kaj / vem za čudovit kotiček; za to stvar sem že slišal; isto se lahko reče tudi zanj // *bojazni, odgovornosti*: bojim se, strah me je za brata; ne bom odgovarjal za grehe drugih; skrb za otroka; hudo mi je, mar mi je, ne maram, ni mi dosti zanjo 5. s tožilnikom za *izražanje vidika, stališča, s katerega se kaj presoja*: za delo se ne ustraši nikogar; za ta letni čas sonce kar pripeka; ni sile za denar; za vse drugo je tukaj lepše; zame ni vseeno; zanj je vsega konec / ob pridevniku: slep za barve; izbirčen za jed; trden za svoja leta; občutljiv za mraz; gluha za opomine; nenavadno za naše pojme; kriv za poraz / ob samostalniku: veselje za delo; čut za dolžnost; dar za jezike; težki časi za kmeta; izvedenec za vino 6. s tožilnikom za

izražanje namena: skladišče za cement; sredstvo za čiščenje; obleka za doma; umreti za domovino; oddelek za kadilce; igrati za kratek čas; boj za obstanek; predstava za otroke; prehod za pešce; za ples je kakor ustvarjena; to imaš za priboljšek; orati za pšenico; dati za spomin; živeti za umetnost; svet za zdravstvo / ruta za na glavo; izdelki za naprodaj; malica za po poti; strašilo za v proso; ali imate kaj za pod zob? **7.** a) s tožilnikom za *izražanje namenjenosti, ustreznosti*: zame je tako prav; to se zanjo ne spodobi; zdravilo za prehlad; za nobeno rabo nisi; ohraniti skrivnost zase; oblečen kakor za svatbo; sedaj ni čas za šale; to velja za vse / taka nisi za med ljudi // *koristnosti*: govoriti, trpeti, truditi se za koga; čas dela za nas; zasluge za narod; pridobiti zase // *pripravljenosti*: volja za delo; pripravljen za pomoč; ali si morda za šilce slivovke, b) z orodnikom, zlasti pri glagolih gibanja *zasledovanja kakega namena ali cilja*: rad lazi za dekleti; lov za dobičkom; stopi ven in poglej za otrokom; stremljenje za popolnostjo; gnati se za zaslužkom; šel je za tem, da bi se osamosvojil; pog. pogledati za vremenom *kakšno je ali bo vreme*; pog. iti s trebihom za kruhom *na delo, da bi se preživljal* **8.** s tožilnikom za *izražanje načina, kako se dejanje dogaja*: za silo bo že držalo; za smrt bolan; teče kakor za stavo; govoriti sam zase *potihem*; ekspr. delati za žive in mrtve *preveč* / s prislovom: za hudo sta se sprla; naseliti se za stalno; za gotovo vedeti *zagotovo*; za trdno skleniti *zatrдно*; prim. začudo, zamalo, zares, pravzaprav itd. **9.** za *izražanje vzroka, zaradi katerega nastopa dejanje* a) s tožilnikom: hvala za darilo; otrok se joka za vsako figo, za prazen nič; zavidati za kaj; nimaš se za kaj bati; kaj za to, če ni bogata; prim. zato, zavaljo b) z orodnikom: zboleti za jetiko; umirajo za kugo; **10.** s tožilnikom za *izražanje me-*

re glagolskega dejanja a) v prostoru: umakniti se za korak; za oreh debela toča; za ped višji; oddaljen za streljaj b) v času: odgoditi sejo za tri dni; brat je za leto mlajši; ustaviti se za hip; hrane je za dober teden c) v količini: blago se podraži za dinar; fant je močan za dva; proizvodnja naraste za pet odstotkov; za polovico višja plača; dan se je za spoznanje podaljšal; sena bo za dober voz. **11.** s tožilnikom za *izražanje a) zamene*: točiti šmarnico za cviček; zamenjati gozd za njivo; za posteljo ima slamo; za predsednika je podpisal tajnik; bibl. oko za oko, zob za zob; knjiž. vračati milo za drago z *enakim* b) *vrednosti, plačilnega sredstva*: zemlje ne proda za noben denar; za nič na svetu; bankovec za sto dinarjev; v šoli zna za odlično; ali boš kaj dal za vino? c) kot dopolnilo v povednem določilo *položaja, stanu, opravila*: služiti za hlapca; v vasi velja za leptico; imeti koga za norca; postaviti za paznika; izvoliti za poslanca; poklicati za pričo; postaviti koga za zgled; za zlo vzeti; dati komu hčer za ženo / šteti se za srečnega; star. piše se za Smrekarja *Smrekar* **12.** za *izražanje* a) z roditeljskim, raba peša časa, v katerega teku se *dejanje dogaja*: za francoskih časov; domov hodi vedno za dne; za Ludvika XIV. je vladala lasulja; za mraka sta prišla do gozda; za turških vpadov je bilo hudo; za živega je bil siromak; prim. začasa, zamlada, zarana b) s tožilnikom *trajanja dejanja*: to si bo zapomnil za vse večne čase; le za hip je postal; grem na Bled za vse poletje; prenočiti za eno noč / s prislovom: to velja za danes, za dolgo, za naprej, za vselej, za zdaj; domeniti sestanek za ob šestih; prim. zanaprej c) s tožilnikom *časa, vezanega na določen namen*: običče nas za božič; otroka pričakuje za julij; za večer se gotovo napravi k dežju č) s tožilnikom, raba peša časa, po katerega poteku se *dejanje dogodi*; čez:

pomolčal je malo, za čas pa spet spregovoril; ajda bo za tri dni zunaj; vrnil se je za leto in dan; za uro ali dve bo vse končano d) z rodnikom *nasledovanja v času*: za dnevom pride noč; za kajzarji so prišli posestniki; počitnice so za nami *so minule*; žena je šla kmalu za možem *je umrla*; narod ima za seboj dobo revolucije; podedovati za kom; osmina za rajnim // *zaporedja v času*: ponoviti besedo za besedo; dan za dnevom je slabše; umikati se korak za korakom; list za listom pada; ekspr. pri nas je seja za sejo *preveč sej*; prim. zatem **13.** s tožilnikom, redko *za izražanje ženske zakonske skupnosti*: dekle, pa ven-

dar ne pojdeš za tega malopridneža; vdati se za vdovca; prim. zamož **14.** s tožilnikom, v medmetni rabi *za izražanje zaklinjanja, rotenja*: za boga svetega; za božji čas; za šmenta; za vraga, tega ti za primoj ne dovolim o kdor je za, naj dvigne roko *za predlog, kdor se strinja*; to je poglavje zase *posebno poglavje*; obdržati skrivnost zase *nikomur povedati*; neustalj. za razliko od sosed najrajši molči *v nasprotju s sosedami*; pog. ni za povedati, kako je hudo *ne da se povedati*; pog. za lagati ga nima para *za laganje*; nižje pog. kaj je to za ena ženska, *kakšna, katera ženska je to? za star*. lepo za vas, da ste prišli *od vas*

Marja Boršnik

Ljubljana

MRTVA SRCA

Letošnje leto, leto 1973, je za Tavčarja zelo pomembno jubilejno leto.* Ne le, da predstavlja polstoletnico njegove smrti; hkrati predstavlja tudi stodesetletnico njegovega leposlovnega dela, ki je trajalo šest desetletij. Izjave, ki jih je naš pisatelj dajal v Obiskih Izidorju Cankarju in ki se je nanje dobesedno opirala vsa naša dosedanja literarna zgodovina, so namreč močno nezanesljive in jih je treba skoraj v celoti sprejemati z vso kritično presojo. Dá se dokazati, da se je pojavil s pesmijo, povestjo in s kratkim spisom že leta 1863 in se odtlej vse prvo šestletno obdobje (1863—1869) posamič oglašal že tudi v javnosti.

V monografiji o Tavčarju podrobno govorim o kristalizaciji Tavčarjeve ritmične ustvarjalnosti, to je, o matematično točnih premikih celotnega obravnavanega dela. Prvo knjigo** zaključujem z letom 1893, torej s prvo polovico njegove leposlovne ustvarjalnosti, dokler v njej ne nastopi velik molk in premik. Od tega prvega tridesetletja do danes je potemtakem minilo točno osemdeset let.

Tavčarjevo šestdesetletno delo obsega pet dvanajstletnih dob. Od teh pripadata prvi tridesetletni polovici dve dobi in pol. Vsaka doba zajema po dva manjša,

* Slavistično društvo Slovenije je s sodelovanjem odbora za proslavo 1000-letnice Škofje Loke priredilo strokovno posvetovanje o Ivanu Tavčarju in njegovem delu od 27. do 29. sep. letos v Škofji Loki. Priučujočo razpravo je avtorica prebrala na tem simpoziju. (Op. ur.)

** Rokopis sem bila do določenega roka — 28. februarja — predložila založbi in ga je tá s polnim zaupanjem že čez nekaj dni poslala tiskarni. Tiskarna pa ga je šele zdaj začela postavljati in predvčerajšnjim sem prejela šele prve stolpce.